

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Історико-юридичний факультет
Кафедра галузевого права

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри

галузевого права

протокол № 1 від 25.08.2020 року

Завідувач кафедри

Олександр САІНЧИН

СИЛАБУС ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ
1.3.14 КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Освітня програма **Право**
першого (бакалаврського) рівня
Спеціальність **081 Право**
Галузь знань **08 Право**

Назва освітньої компоненти	Кримінально-виконавче право
Викладачі	Проценко Микола Вікторович
Посилання на сайт	http://www.kspu.edu/About/Faculty/FBP/ChairBranchLaw.aspx
Контактний тел.	+380663036850
E-mail викладача	Protsenkonv.1980@gmail.com;
Графік консультацій	П'ятниця з 15:00-17:00 ауд. 323

1. Анотація курсу

Вивчення курсу «Кримінально-виконавче право» – складова частина єдиного освітнього процесу по підготовці висококваліфікованих спеціалістів-юристів. Кримінально-виконавче право України є самостійною галуззю серед юридичних наук, у системі юридичних дисциплін належить до фундаментальних і профілюючих. Воно має свій предмет, методологію, загальну і особливу теорію, тісно взаємодіє з іншими юридичними науками. Курс» Кримінально-виконавче право»; має завданням з одного боку, висвітлити основні та дискусійні проблеми в цій галузі, а з іншого - через засвоєння матеріалу й сприяти формуванню у здобувачів (слухачів) творчих здібностей і навичок.

2. Мета та завдання курсу

Метою викладання навчальної дисципліни «Кримінально-виконавчого права» є ознайомлення здобувачів з основними поняттями, якими оперує наука, одержання здобувачами належних знань, вмій та навичок щодо реалізації кримінально-виконавчих норм, проведення аналізу інститутів кримінально-виконавчого права, ознайомлення здобувачів з нормативно-правовими актами України, які регулюють кримінально-виконавчі відносини, формування у здобувачів навичок користування нормативно-правовою базою та правильного її застосування при вирішенні практичних завдань.

Завдання курсу:

Теоретичні:

- розв'язання актуальних проблем пов'язаних із правовідносинами у сфері виконання кримінальних покарань.

Практичні:

- аналізувати, творчо осмислювати та логічно впорядковувати юридичну інформацію щодо правовідносин у сфері виконання кримінальних покарань;

- формування в здобувачів відданості ідеям істини, добра, справедливості і законності, почуття відповідальності перед суспільством, державою і людиною під час вирішення юридичних питань щодо виконання кримінальних покарань.

3. Програмні компетентності та результати навчання

Програмні компетентності:

Загальні компетентності:

- **ЗК 1** здатність застосовувати закони формальної логіки у процесі інтелектуальної діяльності та абстрактного мислення;
- **ЗК 13** Здатність бути критичним та самокритичним, визнавати та виправляти власні помилки;

Фахові компетентності

- **ФК 4** здатність кваліфіковано застосовувати нормативно-правові акти в різних сферах юридичної діяльності, вміння реалізовувати норми матеріального та процесуального права в професійній діяльності;

Програмні результати навчання:

- **ПРН 1** визначати вагомість та переконливість аргументів в оцінці заздалегідь невідомих умов та обставин;
- **ПРН 5** оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему;
- **ПРН 6** давати короткий висновок щодо окремих проблем з достатньою обґрунтованістю;
- **ПРН 7** узгоджувати план власного дослідження і самостійно формувати матеріали за визначеними джерелами;
- **ПРН 9** самостійно визначати та формулювати ті питання, з яких потрібна допомога і діяти відповідно до рекомендацій;
- **ПРН 12** відтворювати зміст, демонструючи розуміння з основних професійних та суспільних тем;

4. Обсяг курсу на поточний навчальний рік

Кількість кредитів/годин	Лекції (год.)	Практичні заняття (год.)	Самостійна робота (год.)
3 кредити/90 год.	16	16	58

5. Ознаки курсу

Рік викладання	Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Обов'язкова/вибіркова компонента
2020/2021	VII	081 Право	IV	Обов'язкова

6. Технічне й програмне забезпечення/ обладнання

Ноутбук, мобільний пристрій (телефон,) з підключенням до Інтернет, інше обладнання: мультимедійний проектор для: комунікації та опитувань; виконання домашніх завдань; виконання завдань самостійної роботи; проходження тестування (поточний, підсумковий контроль).

Програма для створення презентацій Microsoft PowerPoint. Програмне забезпечення для роботи з освітнім контентом дисципліни та виконання передбачених видів освітньої діяльності: Zoom.

7. Політика курсу:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації».

Засвоєння пропущеної теми лекції з поважної причини перевіряється під час складання підсумкового контролю. Пропуск лекції з неповажної причини відпрацьовується здобувачем (співбесіда, реферат тощо).

Пропущені практичні, семінарські та лабораторні заняття, незалежно від причини пропуску, здобувач відпрацьовує згідно з графіком консультацій. Поточні „2”, отримані здобувачем під час засвоєння відповідної теми на практичному, семінарському та лабораторному занятті перескладаються викладачеві, який веде заняття до складання підсумкового контролю з обов'язковою відміткою у журналі обліку роботи академічних груп.

Обов'язкове дотримання здобувачем правил академічної доброчесності і чітке розуміння наслідків її порушення.

Здобувачі вищої освіти мають бути зареєстровані на платформі KSU On-line.

При організації освітнього процесу в Херсонському державному університеті здобувачі та науково-педагогічні працівники діють відповідно до:

- Положення про організацію самостійної роботи студентів від 02.07.2016 №428-Д.

- Положення про організацію освітнього процесу в Херсонському державному університеті від 02.09.2020 №789-Д.

- Порядок оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти в Херсонському державному університеті від 07.09.2020 № 803-Д.

- Порядок виявлення та запобігання академічного плагіату в науково-дослідній та навчальній діяльності здобувачів вищої освіти в Херсонському державному університеті від 04.09.2020 №800-Д;

- Порядок оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти ХДУ від 07.09.2020 №803-Д;

- Порядок оскарження процедури проведення та результатів оцінювання контрольних заходів у Херсонському державному університеті від 07.09.2020 № 802-Д

- Порядок ХДУ про визнання результатів неформальної та інформальної освіти від 04.03.2020 № 247-Д тощо.

Нормативні акти знаходяться в публічному доступі.

Відділу забезпечення якості освіти:

<http://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/QAssurance.aspx>

Навчально-методичного відділу:

<http://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/DMethodics/EduProcess.aspx>

8. Схема курсу

Тиждень, дата, години	Тема, план	Форма навчального заняття, кількість годин (аудиторної та самостійної роботи)	Список рекомендованих джерел	Завдання	Максимальна кількість балів
Змістовий модуль 1.. Порядок та умови виконання покарань					

<p>Згідно розкладу занять http://www.kspu.edu/forstudent/shedule.aspx</p>	<p>Тема №1. Поняття кримінально-виконавчого права. Предмет і система курсу. 1. Політика держави у сфері виконання кримінального покарання. 2. Предмет кримінально-виконавчого права. Кримінально-виконавче законодавство. 3. Принципи кримінально-виконавчого права. 4. Поняття і види установ, що виконують покарання.</p>	<p>Лекція -2 год, Семінар-2 год самостійна робота – 6 год.</p>	<p>Основна література:1,2,3; Додаткова література:19,20; Електронні ресурси: 25-31</p>	<p>Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до семінарського заняття, виконати самостійне завдання з дидактичного забезпечення</p>	<p>12</p>
<p>Згідно розкладу занять http://www.kspu.edu/forstudent/shedule.aspx</p>	<p>Тема №2. Кримінально-виконавче законодавство Поняття кримінально-виконавчого законодавства, його значення та основні риси. Загальна характеристика перших нормативних актів у галузі кримінально-виконавчого Законодавства. Поняття норм кримінально-виконавчого права, їх види та структура.</p>	<p>Лекція -2 год самостійна робота –8 год.</p>	<p>Основна література 1,2,3 Додаткова література:20 Електронні ресурси: 25-31</p>	<p>Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до семінарського заняття, виконати самостійне завдання з дидактичного забезпечення</p>	<p>8</p>
<p>Згідно розкладу занять http://www.kspu.edu/forstudent/shedule.aspx</p>	<p>Тема №3. Правовий статус засуджених Поняття правового статусу засуджених. Зміст правового статусу засуджених. Правовий статус осіб, засуджених до окремих видів покарань.</p>	<p>Лекція -2 год, самостійна робота – 8 год.</p>	<p>Основна література:1,2,3 Додаткова література20 Електронні ресурси: 25-31</p>	<p>Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до семінарського заняття, виконати самостійне завдання з дидактичного забезпечення</p>	<p>8</p>

<p>Згідно розкладу занять http://www.kspu.edu/forstudent/shedule.aspx</p>	<p>Тема №4. Порядок та умови виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі Порядок і умови виконання покарань у вигляді штрафу. Виконання покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Виконання покарання у виді громадських робіт. Порядок і умови виконання покарання у виді виправних робіт. Службові обмеження для військовослужбовців. Виконання покарання у вигляді конфіскації майна. Порядок і умови виконання покарання у вигляді обмеження волі.</p>	<p>Лекція -2 год, Семінар-2 год самостійна робота – 6 год.</p>	<p>Основна література1,2,3 Додаткова література:4,7,13,17 Електронні ресурси: 25-31</p>	<p>Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до семінарського заняття, виконати самостійне завдання з дидактичного забезпечення</p>	<p>12</p>
<p>Згідно розкладу занять http://www.kspu.edu/forstudent/shedule.aspx</p>	<p>Тема №5. Порядок та умови виконання покарань, у вигляді позбавлення волі Загальна характеристика виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Порядок і умови виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Особливості відбування покарань засудженими в колоніях різних рівнів безпеки: Правила внутрішнього розпорядку дня кримінально-виконавчих установ. Особливості відбування покарань</p>	<p>Лекція -2 год, Семінар-2год самостійна робота – 6 год.</p>	<p>Основна література1,2,3 Додаткова література:20 Електронні ресурси: 25-31</p>	<p>Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до семінарського заняття, виконати самостійне завдання з дидактичного забезпечення</p>	<p>12</p>

	засуджених в колоніях мінімального рівня безпеки. Особливості відбування покарань засуджених в колоніях середнього рівня безпеки. Особливості відбування покарань засуджених в колоніях максимального рівня безпеки.				
Згідно розкладу занять http://www.kspu.edu/forstudent/shedule.aspx	Тема №6. Правові підстави та порядок звільнення засуджених від подальшого відбування покарання Умовно-дострокове звільнення від покарання. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким. Звільнення від відбування покарання засудженого, який захворів тяжкою хворобою. Душевна хвороба (тимчасового характеру, хронічна). Підстави і загальні положення звільнення від відбування покарання. Порядок звільнення з місць позбавлення волі, час звільнення, документи, що оформлюються при звільненні.	Лекція -2 год, Семинар- 2 год самостійна робота – 5 год.	Основна література3; Додаткова література:10,13,16; Електронні ресурси: 25-31	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до семінарського заняття, виконати самостійне завдання з дидактичного забезпечення	12
Згідно розкладу занять http://www.kspu.edu/forstudent/shedule.aspx	Тема №7. Особливості відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками і неповнолітніми Особливості відбування покарання	Лекція -2 год, Семинар-4 год самостійна робота – 5 год.	Основна література1,2,3 Додаткова література:11; Електронні ресурси: 25-31	Виконати самостійне завдання з дидактичного забезпечення	12

	<p>у позбавлення волі вагітними жінками, матерями годувальницями і жінками, які мають дітей віком до трьох років. Право жінки, засудженої до позбавлення волі, на проживання за межами виправної колонії.</p> <p>Загальна характеристика виконання та відбування покарань у виховних колоніях.</p> <p>Виправлення та ресоціалізація засуджених неповнолітніх.</p> <p>Посадові особи, які мають право застосовувати до неповнолітніх заходи заохочення і стягнення.</p>				
<p>Згідно розкладу занять http://www.kspu.edu/forstudent/shedule.aspx</p>	<p>Тема № 8. Порядок і умови виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі</p> <p>Загальна характеристика виконання покарань у виді довічного позбавлення волі.</p> <p>Порядок та умови виконання покарань у виді довічного позбавлення волі.</p> <p>Особливості відбування покарань у виді довічного позбавлення волі.</p> <p>Підстави та умови заміни засудженому покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк.</p>	<p>Лекція -2 год, Семинар-4 самостійна робота – 6 год</p>	<p>Основна література:1,2,3 Додаткова література:20 Електронні ресурси: 25-31</p>	<p>Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до семінарського заняття, виконати самостійне завдання з дидактичного забезпечення</p>	12

	Проблеми утримання засуджених до покарань у виді довічного позбавлення волі. Порядок застосування до засуджених до довічного позбавлення волі основних засобів виправлення та ресоціалізації.				
Згідно розкладу занять http://www.kspu.edu/forstudent/shedule.aspx	Тема №9. Міжнародно-правові акти у сфері поводження з засудженими і виконання покарань в закордонних країнах Основний принцип загально застосованих правил ставлення до ув'язнених. Керівні принципи правил, які застосовуються до особливих категорій ув'язнених. Основні принципи умов передачі ув'язнених іноземців. Рекомендації по відношенню ставлення до ув'язнених іноземців. Основні правила поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку. Захист, осіб, що утримуються або ув'язнюються в якій-то б не було формі. Умови передачі ув'язнених іноземців. Конвенція проти катувань і інших жорстоких, нелюдських або принижуючих людську гідність видів ставлення та покарання.	Семинарське заняття – 2 год, самостійна робота – 8 год.	Основна література 1,2,3; Додаткова література: 20 Електронні ресурси: 25-31	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до семінарського заняття, виконати самостійне завдання з дидактичного забезпечення	12
Усього 90 год. Разом: лекції-16 год, сем. заняття – 16 год, сам.робота- 58 год.					

9. Форма (метод) контрольного заходу та вимоги до оцінювання програмних результатів навчання

Оцінювання відповідей, самостійної та індивідуальної роботи здобувача з кожної теми чи завдання здійснюється в діапазоні від 0 до 5 балів. Де 5 балів, це коли відповідь (робота) здобувачем виконана в повному обсязі, 4 бали – якщо допускаються незначні помилки, 3 бали – якщо основний матеріал викладений, але з помилками й не точностями, 2 бали – якщо відтворено основний навчальний матеріал фрагментарно, бракує власних суджень та самостійного виконання роботи (мають ознаки академічного плагіату), 1 бал – відповідь (робота) здобувача фрагментарна, характеризується початковими уявленнями про предмет вивчення чи виконання завдання.

При оцінюванні відповідей здобувачів враховується:

- характеристики відповіді: цілісність, повнота, логічність, обґрунтованість, правильність, володіння спеціальною термінологією тощо;
- якість знань: осмисленість, системність тощо;
- рівень володіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, систематизувати, порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки тощо;
- самостійність оцінних суджень;
- виконання самостійної роботи з кожної теми за методичними рекомендаціями до семінарських занять тощо.

Оцінювання самостійної/індивідуальної роботи здійснюється за критеріями:

- високий концептуальний рівень та повнота висвітленого питання;
- змістовність та обізнаність здобувачем теми;
- логічність, послідовність викладення матеріалу, доведення та аналіз вивчених теорій, концепцій, вчень;
- незалежність думки;
- академічна добросовісність у виконанні завдання;
- вільне використання для підготовки доступні інформаційні технології і бази даних;
- рівень підготовки проєктів необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях тощо;
- складність онлайн курсу тощо.

Порядок оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти в Херсонському державному університеті затверджено наказом від 07.09.2020 № 803-Д. (далі - Порядок).

Оцінювання результатів навчання протягом семестру (поточний контроль) здійснюється відповідно до п. 2.1. Порядку.

Оцінювання результатів навчання після вивчення освітніх компонент/навчальних дисциплін (семестровий (підсумковий) контроль згідно п.2.2. Порядку.

Шкала оцінювання результатів навчання, отриманих здобувачем під час вивчення освітньої компоненти/навчальної дисципліни, формою семестрового

контролю якої є диференційний залік, здійснюється на основі оцінювання поточної успішності. Загальна оцінка визначається як сума оцінок за виконання всіх обов'язкових видів навчальної діяльності (робіт). Максимальна кількість балів, яку може отримати здобувач – 100.

Модуль 1. Порядок та умови виконання покарань

Форма (метод) контрольного заходу, критерії оцінювання та бали

Аудиторна робота- до 60 балів

Індивідуальна робота- до 30 балів

9.2 Критерії оцінювання

Денна форма навчання

№	Види навчальної діяльності (робіт)	модуль 1	модуль 2	Сума балів
1.	Аудиторна робота (заняття у дистанційному режимі)	до 60 (включно)		до 60
	- тестування	10		
	- письмова робота	5		
	- усне опитування	35		
	- тощо	10		
2.	Індивідуальна робота здобувачів	до 40 (включно)		до 40
3.	Контрольна робота	-		-
4	Разом балів	100		100
1	-участь у наукових, науково-практичних конференціях, олімпіадах; - підготовка наукової статті, наукової роботи на конкурс; - тощо	10		max 10

1. Список рекомендованих джерел (наскрізна нумерація)

Базова (основна) література

1. Кримінально-виконавче право : підручник / В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодєд та ін. ; за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. – Х. : Право, 2011. – 328 с.
2. Кримінально-виконавче право України : підручник : ТОМ I (у 2-х т.) / [Музика А. А., Конопельський В. Я., Письменський Є. О та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т. П. – 2018. – 364 с.

3. Кримінально-виконавче право України [У схемах та таблицях]: Навч. Посібник / За заг. ред. проф. В.І. Олефіра та проф. О.Г. Колба. / [Олефір В.І., Колб О.Г., Рогатинська Н.З., Ткачук В.Є., Банах С.В.] - Київ, 2016. 264 с.
4. Богатирьов І. Г. Місце та роль звільнення від відбування покарання з випробуванням у системі видів звільнення від покарання, передбачених КК України / І. Г. Богатирьов // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – No 1. – С. 152–158.
5. Дудоров О. Звільнення від кримінальної відповідальності і звільнення від покарання та його відбування: порівняльно-правова характеристика / О. Дудоров, Є. Письменський // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – No 3. – С. 46–52.
6. Журова І. І. Правове регулювання звільнення від відбування покарання / І. І. Журова // Право і суспільство. – 2012. – No 4. – С. 175–179.
7. Журова І. І. Правовий механізм звільнення від відбування покарання з випробуванням / І. І. Журова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – No 3. – С. 214–220.
8. Казначеева Д. В. Історико-правовий аналіз виникнення та розвитку інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання / Д. В. Казначеева // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – Вип. 3. – С. 54–62.
9. Краснолобов І. Актуальні питання організації та здійснення громадського контролю за поведінкою осіб, умовно-достроково звільнених від відбування покарання / І. Краснолобов // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – No 2. – С. 74–79.

Допоміжна література

10. Назимко Є. С. Інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням: реформування з урахуванням зарубіжного досвіду / Є. С. Назимко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – No 4/5. – С. 218–224.
11. Назимко Є. Матеріальний елемент підстави застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання: порівняльно-правовий аналіз / Є. Назимко // Юридична Україна. – 2010. – No 3. – С. 93–98.
12. Назимко Є. Формальний елемент підстав застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання: порівняльно-правовий аналіз та аргументація доцільності певних змін до кримінального законодавства України / Є. Назимко // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – No 2. – С. 126–128.
13. Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування в системі заходів кримінально-правового впливу / Є. О. Письменський // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. – No 5. – С. 110–117.
14. Письменський Є. Підстави та правові наслідки звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років / Є. Письменський // Вісник прокуратури. – 2011. – No 1. – С. 100–108.

15. Письменський Є. Формальна підстава застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання / Є. Письменський // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 3. – С. 79–83.
 16. Сахнюк С. Застосування покарання та звільнення від його відбування за кримінальним та кримінально-виконавчим законодавством України: проблеми узгодженості / С. Сахнюк // Юридичний журнал. – 2011. – № 10. – С. 57–58 ; № 12. – С. 32–33.
 17. Тубелець О.С. Реалізація кримінально-правової політики України шляхом застосування інституту звільнення від покарання та його відбування / О. С. Тубелець // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 8. – С. 112–119.
 18. Ус О. В. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку / О. В. Ус // Питання боротьби зі злочинністю. – Х., 2011. – Вип.22. – С. 67–75.
 19. Філонов В. Реформування інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням у світлі сучасних тенденцій гуманізації пенальної політики України / В. Філонов // Право України. – 2010. – № 3. – С. 184–189.
 20. Шиян Д. С. Застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю при звільненні засудженого від покарання та його відбування / Шиян Д. С. // Право і суспільство. – 2011. – № 1. – С. 211–216.
 21. Сотула О. С. Методичні рекомендації з курсу "Кримінально-виконавче право" [Текст] : для студ. спец."Правознавство", "Правознавство. Соц. педагогіка" / О.С. Сотула. - Херсон, 2003. – 8 с. Кількість: 100.
 22. Сотула О. С. Робоча навчальна програма навчальної дисципліни "Кримінально-
 23. виконавче право" з підготовки фахівців освітнього рівня "бакалавр" [Текст] / О. С. Сотула. - Херсон:Видавництво ХДУ, 2005. – 36 с. Кількість: 100.
 24. Гель А.П. Кримінально-виконавче право України [Текст] : навч. пос. для студ.
 25. юридч. ВНЗ / А. П. Гель, Г. С. Семаков, І. С. Яковець. -К.:Юрінком Інтер, 2008. – 624 с.
- Електронні ресурси**
26. Законодавство України. Сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
 27. 2. Сайт Президента України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://president.gov.ua>.
 28. Урядовий портал. Сайт Кабінету Міністрів України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// kmu.gov.ua](http://kmu.gov.ua).
 29. Правознавець. Електронна бібліотека юридичної літератури. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// pravoznavec.com.ua](http://pravoznavec.com.ua).
 30. Радник. Український юридичний портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info>.
 31. Юридичні послуги Online. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yurist-online.com>.